

УДК 340.1

В. А. Мельниквикладач кафедри загальноправових дисциплін
факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

**СУЧАСНІ НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ
«ОБМЕЖЕННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ»**

Постановка проблеми. Формування ефективної правоохоронної компоненти держави є неможливим без наявності відповідного законодавства, котре характеризується юридичною бездоганністю та чистотою, внаслідок чого забезпечується гарантування прав та свобод людини, панування верховенства права, можливість безпосереднього застосування конституційних норм та, врешті-решт, чіткі та зрозумілі рамки діяльності правоохоронних органів.

Запорукою цього є змінення парадигми сприйняття правоохоронних органів¹, їхнє перетворення зі слухняного інструмента державної влади на атрибут справді громадянського суспільства. За цих обставин неминуче актуалізується необхідність розробки теоретично-правового аспекту обмежень у діяльності правоохоронних органів, котрі є своєрідним антиподом для безмежного правозастосовчого розсуду та індикаторами (маркерами) ступеню правової захищеності людини від свавілля, реакції держави та громадського суспільства на будь-які девіації з боку тих, хто безпосередньо покликаний захищати закон.

Стан наукової розробки проблеми. Широкий спектр питань, які детермінуються юридичною природою правових обмежень в цілому та обмежень у діяльності правоохоронних органів зокрема, вказує, передусім, на міждисциплінарний характер поданої проблематики. Вони досліджувалися вітчизняними та зарубіжними теоретиками й філософами права, в т.ч. Д. Бакаєвим, О. Мальком, Н. Матузовим, І. Приходько,

О. Рогачем, Ю. Тихонравовим, В. Толмачьовим, О. Шапсиговим, С. Наумовим, Ю. Фігелем.

З кінця 90-х р. ХХ ст. до проблеми правових обмежень зверталися не лише фахівці з теорії права, а ще й представники інших галузевих юридичних наук. Так, В. Камишанський, І. Аккуратов, Н. Коршунов, О. Хореев і Є. Луньова досліджували цей правовий засіб стосовно цивільно-правових відносин, а саме межі та обмеження права власності, правові стимули та обмеження у регулюванні майнових відносин тощо [3; 4; 5].

М. Семенюта розглядала заборони і обмеження у правовому регулюванні трудових відносин [6].

У центрі уваги Г. Назаренко та О. Ситникової перебували правові обмеження у кримінальному праві, які вони розглядали у контексті законодавчої текстології. Дослідникам вдалося обґрунтовано довести, що правові обмеження у кримінальному праві є найбільш поширеними юридичними засобами, оскільки кримінальне законодавство є галуззю, яка містить безліч правових заборон, закріплює систему покарань, передбачає численні санкції за вчинення злочину проти особистості, суспільства та держави, а також включає в себе кримінально-правові приписи обмежувального характеру, адресовані посадовим особам правоохоронних органів і судам з метою стримування правозастосовного розсуду [7, с. 569].

Що стосується різних аспектів правових обмежень у діяльності правоохоронних органів, то тут найбільший інтерес представляють роботи вчених, які працювали у галузі кримінального права. Так, проблеми обмежень, хоча і дещо опосередковано, у своїх дисертаційних дослідженнях торкалися В. Бікмашев та І. Уразалін [8; 9]. Деякі цікаві спостереження з цього питання, підкріплені фактичним матеріалом, можна знайти у посібнику Л. Медведицької [10].

Окрема публікація, присвячена переосмисленню правових обмежень щодо використання правоохоронцями вогнепальної зброї, була представлена Л. Петраковою та І. Гаагом. Порівнюючи відповідні положення законів «Про міліцію» і «Про поліцію», науковці звертали увагу на те, що у останньому рамках обмежень щодо використання співробітниками поліції зброї, були значно звужені [11, с. 300].

Однією з найбільш ґрунтовних розвідок у напрямку правових обмежень стала публікація фа-

¹ У статті 1 Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» від 19.06.2003 № 975-IV, передбачено, що правоохоронні органи – державні органи, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [1]. Своєю чергою, відповідно до ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993 № 3781-ХІІ, правоохоронні органи – органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, митні органи, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державної контрольно-ревізійної служби, рибохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [2].

хівця з адміністративного права В. Чорної. У ній авторка спробувала сформулювати поняття та встановити роль правових обмежень в системі правових засобів, розглядаючи їх як ефективний інструмент правового регулювання у розрізі науки адміністративного права. Не дивлячись на дещо хаотичний виклад матеріалу, дослідниця спромоглася дати ретроспективний аналіз еволюції поняття «правові обмеження» у юридичній науці від античності до сьогодення і зробити деякі власні узагальнення [12].

Цілком можна погодитися з В. Чорною у тому, що проблема правових обмежень є невід'ємною частиною правової теорії свободи, значимість якої обумовлена конституційно-правовими, адміністративно-правовими, цивільно-правовими та іншими групами взаємовідносин особистості й суспільства [12, с. 42]. Проте, деякі з отриманих у роботі висновків недостатньо обґрунтовані та потребують додаткової мотивації, як-то, наприклад, зауваження з приводу того, що «правові обмеження спрямовані на створення позитивної правової мотивації у особи по відношенню до якої вони застосовуються» [12, с. 46].

Певний інтерес представляє невелика за обсягом, але доволі інформативна публікація М. Іншина, де він розглядав обмеження як елемент правового статусу державних службовців органів внутрішніх справ. На думку автора, встановлення правообмежень, своїм призначенням має: забезпечення ефективної професійної діяльності щодо виконання повноважень працівниками органів внутрішніх справ; встановлення перешкоди можливому зловживанню означеною категорією працівників своїми службовими обов'язками; створення умови для незалежної службової діяльності; дотримання державними службовцями органів внутрішніх справ прав, свобод та законних інтересів громадян [13, с. 88-89].

У статтях Б. Орловського розглядалися правова природа і особливості відповідальності за перевищення меж здійснення службових повноважень працівниками правоохоронних органів та межі застосування вогнепальної зброї правоохоронцями [14; 15].

Розібратися у правових тонкоцях розмежування зловживання владою або службовим становищем та перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу, спробував В. Хашев. У своїй публікації він, апелюючи до ч. 1 ст. 365 КК України, де перевищення влади або службових повноважень правоохоронцем, визначалося, як «вчинення працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень...», зазначав, що зловживання владою або службовим становищем характеризується тим, що при його вчиненні службова особа діє в межах своєї компе-

тенції. Отже, саме вихід чи невихід за межі компетенції має слугувати головним критерієм розмежування вищеназваних злочинних діянь [16, с. 204].

Суміжною з проблемою правових обмежень є проблема розсуду у праві. До неї у своїй публікації звертався І. Поляков. Автор цілком виправдано зауважував, що відсутність меж правового розсуду може привести до свавілля органів державної влади і органів місцевого самоврядування, а також їх посадових і службових осіб [17, с. 234]. Дослідник наголошував на тому, що слід розрізняти суб'єктивний розсуд та адміністративний розсуд. Ключова відмінність між ними полягає в тому, що в першому випадку розсуд суб'єкта підкоряється правилу: «дозволено все, що не заборонене законом», а в другому – «дозволено тільки те, що безпосередньо вказане в законі» [17, с. 238]. У випадку правоохоронних органів, мова може йти лише про адміністративний розсуд, межі якого є значно більш вузькими ніж у суб'єктивного розсуду.

Взаємозв'язок між зловживанням правом і розсудом намагався встановити Д. Бакаєв. На його погляд, зловживання правом є безпосереднім наслідком наявності такої юридичної категорії, як «розсуд у праві», а саме, чим ширше наданий особі розсуд, тим більше з'являється у неї можливостей зловживання наданими їй суб'єктивними правами. Зловживання правом, на думку дослідника, можливе лише для задоволення власного інтересу та виходу особи за межі наданого їй розсуду [18]. З цих суджень можна зробити висновок, що проблема розсуду у праві безпосередньо пов'язана з правовими обмеженнями, які не дають розсуду перетворитися на свавілля.

У продовження теми адміністративного розсуду слід також відзначити публікації та кандидатську дисертацію А. Гірвиць, яка більш докладно розглядала проблему розсуду саме у адміністративному праві та у діяльності органів внутрішніх справ [19; 20; 21]. Дослідниця визначала розсуд у адміністративному праві як категорію, що характеризує свободу вибору посадовими особами лінії поведінки у рамках, відведених їм законом. У рамках адміністративного розсуду А. Гірвиць вважала доцільним виокремити таку підкатегорію, як розсуд у діяльності правоохоронних органів (розсуд у діяльності слідчого, розсуд у діяльності органів внутрішніх справ тощо), яка обумовлена їх дискреційними повноваженнями [20, с. 35]. Втім, у межах свого дослідження авторка залишила поза увагою співвідношення таких категорій як розсуд та обмеження у діяльності правоохоронних органів, що, з огляду на їх органічний взаємозв'язок, на наш погляд, є суттєвим недоліком зазначених робіт.

Мета статті полягає у визначенні особливостей обмежень у діяльності правоохоронних органів на підставі аналізу сучасних науково-теоретичних

напрацювань щодо розуміння поняття «правові обмеження».

Виклад основного матеріалу. Питання обмеження свободи правом є надзвичайно цікавим з точки зору теорії права, конституційного права й набуває особливого змісту з огляду на проблеми дотримання прав і свобод людини й громадянина [22]. Водночас, всебічне розуміння поняття «обмеження у діяльності правоохоронних органів» виявляється неможливим без аналізу науково-теоретичних напрацювань, що стосуються розуміння поняття «правоохоронні органи». В цьому зв'язку необхідно звернути увагу на думку С. Чумаченка про те, що наразі на законодавчому рівні чітко не закріплено ані конкретного вичерпного переліку правоохоронних органів, ані ознак та особливостей, виходячи з яких той чи інший державний орган визнається правоохоронним. Однозначно й змістовно не розкритою залишається і сутність поняття «правоохоронні органи», незважаючи на широку вживаність даного терміну в низці чинних нормативно-правових актів, що зумовлює виникнення юридичних колізій, функціонально-організаційної неузгодженості в системі органів державної влади, зниження ефективності як правового регулювання, так і власне діяльності правоохоронних органів, тощо. Не вирішена дана проблема й на рівні теорії держави і права [23].

Серед різноманіття наукових думок щодо змістовного наповнення поняття «правоохоронні органи» доцільно виокремити підходи до вказаної проблеми К. Мельника, який вважав, що правоохоронні органи являють собою систему державно-владних самостійних структурних утворень, основною метою функціонування яких є забезпечення захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави від злочинних та інших протиправних посягань [24, с. 91]. В продовження цього О. Музичук вказує про те, що правоохоронними органами є державні суб'єкти, метою утворення та діяльності яких є охорона і захист прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави, насамперед від злочинних посягань, що є визначальним (основним) у їх діяльності, і які у зв'язку з цим і на професійній основі виконують правоохоронні завдання, функції та повноваження, здійснення яких передбачає можливість застосування державного примусу, а їх співробітники мають підвищений правовий захист, обумовлений особливостями проходження ними «правоохоронної служби» [25, с. 226]. Узагальнюючи ці підходи, Ю. Шемшученко вважає, що правоохоронні органи наділені державною компетенцією у сфері охорони суспільних відносин, врегульованих правом [26, с. 513].

Своєю чергою, модерні теоретичні підвалини сучасного розуміння правових обмежень в цілому були закладені у середині 1990-х рр. О. Мальком

[27; 28; 29; 30; 31; 32]. Низку своїх статей, докторську дисертацію, а згодом і монографію, він присвятив з'ясуванню ролі та взаємодії стимулів і обмежень у праві. Категорію «правове обмеження» цей вчений розглядав як парну до категорії «правове стимулювання», що було принципово новим у тогочасній теоретико-правовій науці. Для нього обидві ці категорії виступали у ролі протилежних сторін мотиваційної дії права. О. Малько зазначав, що правові обмеження ставлять дії індивідів в певні рамки, звужують їх можливості до юридично і соціально необхідного стану. Він виділяв три форми юридичної реалізації правових обмежень: заборона, призупинення та обов'язок.

Серед висновків, отриманих дослідником, найбільший інтерес представляє той, у якому була здійснена спроба розкриття юридичної природи правового обмеження: «Правове обмеження, на думку О. Малька, можна визначити як правове стримування протизаконного діяння, що створює умови для задоволення як громадських інтересів, так і контрsub'єкту, що відчувають потребу в охороні та захисті; як встановлені у праві кордони, в межах яких суб'єкти мають діяти. Правові обмеження пов'язані з державним примусом, силою, тиском, загрозою позбавлення цінностей. Функціями правових обмежень є функції охорони і захисту суспільних відносин, соціального контролю, мотиваційна, комунікативна» [33, с. 91].

Крім наведеного визначення деякими іншими вченими також розкривається зміст досліджуваного поняття. Наприклад, для В. Гоймана обмеження права – це «здійснюване відповідно до передбачених законом підстав і в установленому порядку звуження його обсягу». М. Нагорна трактувала обмеження як зміну змісту або обсягу дії норми права [34, с. 26–27]. Ю. Тихонравов, взагалі, бачив у обмеженнях різновид стимулювання, зазначаючи, що будь-який стимул обмежує активність, тоді як вона потребує стимулів, виступаючи саме у якості обмежень [35, с. 165].

На думку Ю. Фігеля, обмеження являють собою певні юридичні та фактичні наслідки у вигляді «некомфортних» умов для реалізації правових інтересів відповідних фізичних та/чи юридичних осіб, права і свободи яких обмежуються, з одночасним задоволенням певних законних інтересів суб'єкта владних повноважень, який запровадив ці обмеження, або інтересів третьої особи, що зацікавлена у введенні таких обмежень. Крім того, у кожному випадку обмеження завжди призводять до зменшення обсягу дозволеної нормами права поведінки чи дій суб'єктів [36].

А. Басов вважав, що обмеження – це юридичні та фактичні наслідки діяльності уповноважених органів державної влади, що заснована на законі та направлена на досягнення відповідних цілей, в результаті якої зменшуються варіанти дозволеної нор-

мами права поведінки фізичних та юридичних осіб шляхом встановлення різного роду меж такої поведінки, що в обов'язковому порядку мають тимчасовий, просторовий та суб'єктивний характер [37].

О. Рогач зауважував про те, що обмеження – це, передусім певні юридичні й фактичні наслідки у вигляді несприятливих умов для здійснення правових інтересів суб'єктів (індивіда, організації), чії права та свободи піддаються обмеженню при одночасному задоволенні правових інтересів та/або потреб суб'єкта, що накладає обмеження, або інтересів і потреб третьої сторони, зацікавленої в накладенні таких обмежень. Отже, встановлення обмеження прав і свобод людини на певному етапі розвитку держави є необхідністю, яка запроваджується з метою балансування інтересів, досягнення компромісу між державними інтересами (основи конституційного ладу, суверенітет, незалежність, територіальна цілісність, національна, державна безпека, громадський порядок), суспільними інтересами (свобода слова, свобода віросповідань, забезпечення здоров'я і моральності населення; охорона навколишнього природного середовища, економічна та інформаційна безпека тощо) та правами і свободами людини.

По-друге, обмеження – це або зменшення кількості варіантів дозволеної правовими нормами поведінки (дій), або її повна заборона.

По-третє, встановлення обмежень прав і свобод людини допускається у випадках, прямо передбачених Конституцією України, законами України та міжнародно-правовими актами, які в результаті механізму передбаченого ст. 9 Конституції України стали частиною національного законодавства.

По-четверте, обмеження встановлюється тільки законодавчо уповноваженими на те органами у законодавчо встановленій формі для досягнення встановлених правомірних цілей. Органи державної виконавчої влади, судові органи не наділені правом самостійно встановлювати обмеження прав і свобод людини.

По-п'яте, обмеження забезпечуються силою державного примусу до суб'єктів порушення правил установленням (накладенням) або застосуванням обмеження.

По-шосте, встановлення обмежень повинно бути необхідним у демократичному суспільстві, не суперечити та не звужувати зміст (не обсяг) прав і свобод людини, оскільки в іншому випадку такі обмеження можуть бути розцінені як свавілля, зловживання державною владою [22].

Відсутність єдиної універсальної точки зору на природу правового обмеження, вказує на те, що це багатогранне явище, яке охоплює широкий юридичний інструментарій, що складається з обов'язків, заборон, призупинення, покарань тощо, сприяючи їх інтеграції та уніфікації. Адже, як справедливо зауважує О. Малько, у правовій

сфері «відсутня інша подібна за своєю широтою категорія, яка включала б всі необхідні стримуючі і лімітуючі елементи інформаційно-психологічного впливу права» [30, с. 146].

Також необхідно додати, що на загальнотеоретичному рівні, О. Малько вдалося обґрунтувати точку зору, що обмеження є дуже важливим юридичним засобом, за допомогою якого, забезпечується нормальна діяльність стимулювання. Обмеження мають застосовуватися тільки за умови, коли порушується сталі правові константи і саме за їх допомогою запускаються компенсаторні механізми, що сприяють відновленню порушеної рівноваги. Наявність таких механізмів є однією з ключових ознак правової держави [30, с. 146].

Отже обмеження безумовно потрібні, бо, як влучно зауважив Є. Сєдов, їх повна відсутність призводить до деструктуризації системи як цілого [38, с. 99], а це, у свою чергу, несе загрозу існуванню державі як такої.

У іншій роботі, написаній у співавторстві з В. Субочевим та А. Ширієвим, О. Малько знову звертається до теми правових обмежень. Зокрема, він відзначає, що стимулюючи певний варіант поведінки, юридичні засоби водночас позитивно обмежують суб'єкта від конкретного виду діянь. Враховуючи, що «візитівкою» сучасного правового регулювання є дозволи, то логічно випливає, що позитивне стримування протиправних діянь, притаманне стимулюючим засобам правового впливу (права, свободи та законні інтереси) – є вагомим юридичним інструментарієм. Таким чином, підсумовує дослідник, позитивні обмеження – важлива функція правових стимулів [39, с. 21]. Зокрема, кримінально-правова заборона, погрожуючи покаранням за одні дії (злочинні), спонукає до інших, тим самим, стимулюючи позитивні вчинки.

У своїх роботах О. Малько торкався і проблеми співвідношення таких суміжних юридичних понять, як «заборона» і «обмеження». З цього приводу науковець зауважував, що будь-яка заборона – це обмеження, втім не будь-яке обмеження у сфері права є заборонаю. Тобто, на погляд дослідника, «обмеження» є родовим поняттям, а «заборона» – видовим. Таким чином, заборона – це тільки певна форма правового обмеження, яка встановлює певні межі для фактичної можливості здійснення інтересу суб'єкту [40, с. 5]. Аналогічну точку зору з цього приводу мають ще низка дослідників, серед них М. Ішкаєв, В. Толмачов та інші [41, с. 43-44; 42, с. 104-105]. О. Шапсигов, досліджуючи юридичну природу обмежень та заборон, звертав увагу на те, що обмеження, на відміну від заборон, повністю не виключають окремі правомочності зі змісту права, а звужують можливості у здійсненні суб'єктивного права, тим самим, визначаючи межі свободи особистості у суспільстві та державі [43, с. 18]. Також, фахівець вказував

на те, що під поняттям «правові обмеження» слід розуміти не тільки обмеження прав фізичних осіб, а й інтересів особистості, прав і повноважень юридичних осіб та меж влади держави [43, с. 20].

Не можна оминати увагою і спільний підручник вже згаданого О. Малька та Н. Матузова з теорії держави і права. Окремий його параграф присвячено стимулам і обмеженням як засобам правового впливу. На думку авторів, якщо правові стимули покликані спонукати до правомірної поведінки, вигідній і для особистості, і для суспільства, то правові обмеження мають стримувати особистість від протиправного задоволення її власних інтересів, яке може бути їй вигідно, але не прийнятно, та навіть, навпаки, шкідливо для інших громадян або суспільства в цілому [44, с. 261].

Визначення «правового обмеження» у підручнику ідентично тому, що наведено у монографії О. Малька. Крім того, правники узагальнили ознаки правових обмежень та їх види [44, с. 262-263]. Щодо ознак, то серед них були вказані наступні: наявність безпосереднього зв'язку з несприятливими умовами (загрозою або позбавленням певних цінностей) для здійснення суб'єктом власних інтересів, бо спрямовані на їх стримування і одночасно на задоволення інтересів протилежної сторони і громадських інтересів в охороні та захисті; обмеження – це зменшення обсягу можливостей, свободи, відповідно, і прав особистості, що досягається за допомогою обов'язків, заборон, покарань тощо; ними позначають негативну правову мотивацію; вони покликані знижувати негативну активність; правові обмеження спрямовані на захист суспільних відносин та виконують функцію їх охорони.

Свій внесок зазначені спеціалісти зробили і у розробку теоретичних постулатів концепції правового статусу. З огляду на тематику нашого дослідження, найбільш цінним видається зауваження про неприпустимість наділення посадових осіб не передбаченими законом повноваженнями, довільне розширення функцій, що порушує їх офіційний статус, свідчить про наявність правового нігілізму. Крім того, статус може бути юридично нечітким, аморфним, розмитим, що веде до плутанини, порушень законності, прав особистості [44, с. 103]. Всі ці міркування щодо правового статусу у повній мірі можуть бути застосовані і у контексті науково-теоретичного осмислення правових обмежень у діяльності правоохоронних органів.

Наукові підходи О. Малька щодо особливостей юридичної природи обмежень отримали свого подальшого розвитку в працях І. Приходько, котра зосередила увагу на встановленні місця та ролі обмежень у системі правового регулювання, розробці їх класифікації і визначенні найбільш ефективних форм їх застосування. Визначення «правових

обмежень», яке запропонувала ця дослідниця є дуже близьким до того, що кількома роками раніше розробив О. Малько: «Правові обмеження слід визначити як правовий засіб, спрямований на утримання суб'єкту права у певних рамках з метою упорядкування суспільних відносин шляхом забезпечення інтересів контр суб'єкту» [45]. Крім того, слід приєднатися до точки зору І. Приходько про те, що визначаючи межі повноважень для державних органів, політичних організацій і посадових осіб, правові обмеження виконують завдання зведення до мінімуму свавілля і зловживань з їхнього боку, підтримуючи громадську безпеку та забезпечуючи умови для безперешкодного здійснення прав і свобод людини [45]. Безумовно, цей дискурс є досить широким, але він повністю зберігає свою актуальність і у більш вузькому сенсі – стосовно діяльності правоохоронних органів.

Висновки:

1. Підсумовуючи наведене, слід зазначити, що протягом останніх десятиліть у юридичній науці проблемі правових обмежень стали приділяти набагато більше уваги, аніж на попередніх етапах розвитку юридичної науки. Було виявлено органічний взаємозв'язок між такими правовими категоріями, як стимули і обмеження, що стали розглядатися у якості парних. Значно розширено уявлення щодо співвідношення таких понять, як «заборона» та «обмеження». Хоча до сьогодні серед теоретиків права не має єдності у питанні яке з них є «родовим», а яке «видовим».

2. Абсолютна більшість сучасних теоретиків права розглядає правові обмеження у якості структурного компоненту комплексу юридичних засобів. На них покладається роль інструменту, застосування якого дозволяє досягти цілей, що поставлені правом та задовольнити інтереси суб'єктів правовідносин.

Від обсягу, чіткості закріплення на нормативному рівні та якості практичного втілення правових обмежень у житті суспільства, значною мірою залежить ефективність діяльності саме правоохоронних органів.

3. З огляду на це, треба зауважити, що обмеження у діяльності власне правоохоронних органів, досліджені, особливо у вітчизняній теоретико-правовій науці, все ще недостатньо, особливо з урахуванням останніх змін, що відбувалися в українському законодавстві (ЗУ «Про запобігання корупції», ЗУ «Про проведення оперативно-розшукових дій», ЗУ «Про національну поліцію України» тощо).

Як правило, звернення до цієї проблематики відбувається у контексті суміжної проблеми перевищення меж службових повноважень. Проте, дана проблема, безумовно, має значно більше аспектів, які потребують належного теоретико-правового осмислення. Більш того, проведення

подальших досліджень юридичного засобу «правове обмеження» може об'єктивно посприяти вдосконаленню багатьох законів та підзаконних актів, упорядкуванню юридичної техніки, а також знайти практичне застосування у діяльності державних органів, зокрема і тих, що становлять вітчизняну правоохоронну систему.

4. Резюмуючи наведене, вбачаємо можливим визначити поняття «обмеження у діяльності правоохоронних органів» як передбачене законом, забезпечене заходами державного примусу звуження обсягу компетенції (меж діяльності) правоохоронних органів або варіантів дозволеної правомірної поведінки їхніх працівників (посадових осіб) або повна заборона тих чи інших конкретних дій з метою уникнення конфлікту інтересів, звуження діапазону правозастосовчого розсуду за для уникнення свавілля, зловживання владою, а також недопущення будь-яких інших порушень закону, протиправного обмеження прав та свобод людини.

Література

1. Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» від 19.06.2003 № 975-IV URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-15/ed20130609>.
2. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993 № 3781-XII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12/ed20121119/>.
3. Камышанский В. Пределы и ограничения права собственности. Монография. Волгоград, 2000. 224 с.
4. Аккуратов И., Коршунов Н. К вопросу об ограничениях и обременениях права собственности. Государство и право. 2000. № 10. С. 68-72.
5. Лулева Е. Правовые стимулы и ограничения в регулировании имущественных отношений, объектами которых являются земельные участки на особо охраняемых природных территориях. Российский юридический журнал. 2014. № 3. С. 186-194.
6. Семенюта Н. Запреты и ограничения в правовом регулировании трудовых отношений в Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Омск, 2000. 215 с.
7. Назаренко Г., Ситникова А. Правовые ограничения в уголовном праве в свете законодательной технологии. Юридическая техника. 2018. № 12. С. 561-570.
8. Бикмашев В. Уголовно-правовые аспекты применения огнестрельного оружия сотрудниками органов внутренних дел: дис...канд. юр. наук: спец. 12.00.08. М., 1997. 163 с.
9. Уразалин И. Уголовно-правовые и криминологические аспекты применения физической силы, специальных средств и огнестрельного оружия сотрудниками органов внутренних дел: дис...канд. юр. наук: спец. 12.00.08. Астрахань, 2004. 237 с.
10. Медведицкова Л. Уголовно-правовые аспекты применения огнестрельного оружия сотрудниками внутренних дел: учеб. пособие. Ставрополь: Сервисшкола, 2010. 172 с.
11. Петракова Л., Гаг И. Проблемы правового регулирования применения огнестрельного оружия сотрудниками полиции. Вестник Кемеровского государственного университета. 2014 № 4 (60) Т. 3. С. 298-303.
12. Чорна В. Поняття, особливості та роль правових обмежень в системі правових засобів як дієвого інструменту правового регулювання. World Science. 2018. Vol. 4. № 1. С. 40-47.
13. Іншин М. Обмеження як елемент правового статусу державних службовців органів внутрішніх справ. Право і безпека. 2004. № 3. С. 87-89.
14. Орловський Б. Застосування зброї працівниками правоохоронних органів: необхідна оборона чи здійснення службових повноважень. Права держава. 2010. № 12. С. 210-213.
15. Орловський Б. Перевищення меж службових повноважень у кримінальному праві України. Права держава. 2012. № 14. С. 138-142.
16. Хашев В. Проблемні питання розмежування зловживання владою або службовим становищем та перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 3. С. 202-209.
17. Поляков І. Розсуд у праві: поняття, ознаки і види. Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. МОН України, ОНЮА. Одеса : Фенікс, 2009. Вип. 38. С. 233-239.
18. Бакаєв Д. Зловживання правом як форма реалізації розсуду у праві. Публічне право. 2013. № 2. С. 295-300.
19. Гирвиц А. Организационно-правовые средства оптимизации полицейского усмотрения. Административное право и процесс. 2015. № 10. С. 50-57.
20. Гирвиц А. Понятие, признаки и классификация административного усмотрения. Вестник Омской юридической академии 2014. № 4. С. 32-35.
21. Гирвиц А. Полицейское усмотрение в деятельности органов внутренних дел Российской Федерации: диссертация ... канд. юрид. наук. Н. Новгород, 2017 URL: <http://www.dslib.net/admin-pravo/policejskoe-usmotrenie-v-dejatelnosti-organov-vnutrennih-del-rossijskoj-federacii.html>.
22. Рогач О. Обмеження юридичної свободи URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6591/1/ОБМЕЖЕННЯ%20ЮРИДИЧНОЇ%20СВОБОДИ.pdf>.
23. Чумаченко С. Адміністративно-правовий статус суб'єктів забезпечення національної безпеки України: дис. канд. юрид. наук. Харків, 2017. 212 с.
24. Мельник К. Проблеми правового регулювання трудових відносин службовців правоохоронних органів : [монографія] / К. Мельник. Х., 2009. 360 с.
25. Музичук О. Контроль за діяльністю правоохоронних органів в Україні : [монографія] / О. Музичук. Х., 2010. 654 с.
26. Юридичний словник-довідник / за ред. Ю.С. Шемшученка. К. Феміна, 1996. 696 с.
27. Малько А. Право для человека. Ограничение или стимул? Правоведение. 1992. № 5. С. 22-34.
28. Малько А. Правовые ограничения: от отраслевого понимания к теоретическому. Правоведение. 1993. № 5. С. 14-26.
29. Малько А. Правовые стимулы и ограничения как научные и юридические категории. Правоведение. 1995. № 1. С. 3-13.
30. Малько А. Стимулы и ограничения в праве. Правоведение. 1998. № 3. С. 134-147.
31. Малько А. Правовые стимулы и ограничения: двойственность информации как метод анализа. Общественные науки и современность. 1994. № 5. С. 67-76.

32. Малько А. Стимулы и ограничения в праве (теоретико-информационный аспект): дис. ... докт. юрид. наук. Саратов, 1995. URL: <http://www.dslib.net/teoria-prava/stimuly-i-ogranicheniya-v-prave.html>.

33. Малько А. Стимулы и ограничения в праве. М.: Юрист, 2004. 250 с.

34. Принципы, пределы, основания ограничения прав и свобод человека по российскому законодательству и международному праву. Материалы Круглого стола журнала «Государство и право». Государство и право. 1998. № 7. С. 20-43.

35. Тихонравов Ю. Основы философии права. М.: Вестник, 1997. 608 с.

36. Фігель Ю. Теоретичні аспекти обмеження прав людини URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/5037/vnulpurn201683759.pdf>.

37. Басов А. Поняття «обмеження» як юридична категорія: теоретичний аспект URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/1-3-2013/item/62-ponyattya-obmezheniya-yak-yurydychna-katehoriya-teoretychnyy-aspekt-basov-a-v>.

38. Седов Е. Информационно-энтропийные свойства социальных систем. Общественные науки и современность. 1993. № 5. С. 92-101.

39. Малько А., Субочев В., Шириев А. Права, свободы и законные интересы: проблемы юридического обеспечения. М.: Норма, Инфра-М, 2010. 192 с.

40. Малько А. Запреты как средства правовой политики. Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия «Право». 2012. № 1. С. 3-11.

41. Толмачев В. К вопросу о понятии и природе запретов в праве. Вестник Саратовской государственной юридической академии. 2012. № 5. С. 43-46.

42. Ишкаев М. К вопросу о соотношении правовых запретов и смежных правовых понятий. Власть. 2015. № 9. С. 103-106.

43. Шапсигов А. Индивидуальное ограничение прав и свобод гражданина как правовой институт. Конституционное и муниципальное право. 2007. № 18. С. 17-21.

44. Матузов Н., Малько А. Теория государства и права: учебник. М.: Юрист, 2004. 512 с.

45. Приходько И. Ограничения в российском праве (проблемы теории и практики): дис. ... д-ра юридических наук: спец. 12.00.01. Саратов, 2001. 195 с. URL: <http://www.dslib.net/teoria-prava/ogranicheniya-v-rossijskom-prave.html>.

Анотація

Мельник В. А. Сучасні науково-теоретичні підходи щодо розуміння поняття «обмеження у діяльності правоохоронних органів». – Стаття.

Стаття присвячена визначенню основних науково-теоретичних підходів до розуміння поняття «обмеження у діяльності правоохоронних органів», які представлені у сучасній правовій науці. Теоретиками права було виявлено органічний взаємозв'язок між такими правовими категоріями, як стимули і обмеження, що стали розглядатися у якості парних. Значно розширено уявлення щодо співвідношення таких понять, як «заборона» та «обмеження». Хоча до сьогодні серед теоретиків права не має єдності у питанні яке з них є «родовим», а яке «видовим».

Втім, обмеження у діяльності власне правоохоронних органів, досліджені, особливо у вітчизняній теоретико-правовій науці, все ще недостатньо, особливо з урахуванням останніх змін, що відбувалися в українському законодавстві (ЗУ «Про запобігання корупції», ЗУ «Про проведення оперативно-розшукових

дій», ЗУ «Про національну поліцію України» тощо). Як правило, звернення до цієї проблематики відбувається у контексті суміжних проблем перевищення меж службових повноважень та адміністративного розсуду. Проте, дана проблема, безумовно, має значно більше аспектів, які потребують належного теоретико-правового осмислення. Більш того, проведення подальших досліджень юридичного засобу «правове обмеження» може об'єктивно посприяти вдосконаленню багатьох законів та підзаконних актів, упорядкуванню юридичної техніки, а також знайти практичне застосування у діяльності державних органів, зокрема і тих, що становлять вітчизняну правоохоронну систему.

Ключові слова: правові обмеження, правова заборона, правовий статус, адміністративний розсуд, правоохоронні органи, поліція.

Аннотация

Мельник В. А. Современные научно-теоретические подходы к пониманию понятия «ограничение в деятельности правоохранительных органов». – Статья.

Статья посвящена исследованию основных научно-теоретических подходов к пониманию понятия «ограничение в деятельности правоохранительных органов», которые представлены в современной правовой науке. Теоретиками права была установлена органическая взаимосвязь между такими правовыми категориями, как стимулы и ограничения, которые стали рассматриваться в качестве парных. Так же, стоит отметить расширение представления о соотношении таких понятий, как «запреты» и «ограничения». Хотя до сих пор среди теоретиков права нет единства в вопросе какое из них является «родовым», а какое «видовым».

Впрочем, ограничения в деятельности собственно правоохранительных органов, исследованы, особенно в отечественной теоретико-правовой науке, все еще недостаточно, особенно с учетом последних изменений, происходивших в украинском законодательстве (ЗУ «О предотвращении коррупции», ЗУ «О проведении оперативно-розыскных действий», ЗУ «О национальной полиции Украины» и т.п.).

Как правило, обращение к этой проблематике происходит в контексте смежных проблем превышение пределов служебных полномочий и административного усмотрения. Однако, данная проблема, безусловно, имеет гораздо больше аспектов, которые требуют надлежащего теоретико-правового осмысления. Более того, проведение дальнейших исследований юридического средства «правовое ограничение» может объективно помочь совершенствованию многих законов и подзаконных актов, упорядочению юридической техники, а также найти практическое применение в деятельности государственных органов, в том числе и тех, что составляют отечественную правоохранительную систему.

Ключевые слова: правовые ограничения, правовой запрет, правовой статус, административное усмотрение, правоохранительные органы, полиция.

Summary

Melnyk V. A. Modern scientific and theoretical approaches to understanding the concept of "limitation in the activities of law enforcement agencies". – Article.

The article is devoted to the definition of the basic scientific and theoretical approaches to understanding the concept of "limitation in the activities of law enforcement agencies", which are presented in modern legal science. Theoreticians of law have found the organic relationship between such legal categories as incentives and restric-

tions, which were considered to be paired. Significantly expanded view of the correlation of concepts such as "prohibition" and "restriction". Although today among the theorists of law there is no unity in the question which of them is "generic", but which is "species-specific".

However, the restrictions on the activity of the law-enforcement bodies themselves, investigated, especially in the domestic theoretical and legal science, are still insufficient, especially in light of recent changes in Ukrainian legislation (the Law on "Preventing Corruption", the Law "On Conducting Operative-Investigative Acts", Law on "On the National Police of Ukraine", etc.). As a rule, addressing this problem occurs in the context of relat-

ed problems of exceeding the limits of official authority and administrative discretion. However, this problem, of course, has many more aspects that require proper theoretical understanding. Moreover, carrying out further investigations of a legal remedy, a "legal constraint", can objectively contribute to the improvement of many laws and regulations, streamlining of legal techniques, and also to find practical application in the activities of state bodies, including those forming the domestic law-enforcement system.

Key words: legal restrictions, legal prohibition, legal status, administrative discretion, law enforcement agencies, police.